

Lisa 1. Ülevaade regionaalarengu juurprobleemidest

1. Juurprobleem - piirkondlikud erinevused töökohtade kättesaadavuses ja tööalastes eneseteostusvõimalustes

	ühik: % Eesti keskmisest	Põ-Eesti	Ke-Eesti	Ki-Eesti	Lä-Eesti	Lõ-Eesti
Seiremõõdikud:	Tööjõus osalemise määr, 15-74 aastased (2019)	105	82	78	84	84
Toetus- jm rahastusmeetmed:	kõigi valdkondade toetus- jm rahastusmeetmed	50	169	89	179	137
	ilma regionaalarengu, EAFRD ja EMKFi toetusmeetmeteta	74	102	99	149	127

Strateegia „Eesti 2035“ seiremõõdikute esmane analüüs näitab, et piirkondade vahelised erinevused selle juurprobleemi osas on võrdlemisi suured. Tööjõus osalemine püsib selgelt madalam väljaspool kahe suurema linnapiirkonnaga maakondi. Inimeste haridusele, oskustele, erivajadustele või muudele ootustele sobivate töökohtade kättesaadavus on olnud kõige teravamaks probleemiks Ida-Virumaal ja hõredama asustusega piirkondades, mis ei ole suutelised pakkuma kohapeal piisaval hulgal atraktiivseid, mitmekülgeid ja tulusaid töövõimalusi. 2019.a ulatusid tööjõus osalemise määra piirkondade (NUTS3) vahelised erinevused 63%-lt Kirde-Eestis (78% Eesti keskmisest) kuni 76%-ni Põhja-Eestis (Harjumaal). Maakonniti on erinevused veelgi suuremad, nimelt Põlvamaal ulatub tööjõus osalemise määr vaid 59,7%ni ja võrreldes Eesti keskmisega torkab silma madal tööjõus osalemine kogu Kagu-Eesti regioonis, mille kõigis 3 maakonnas jääb tööjõus osalemise määr alla 65%. Siinkohal seab **„Eesti 2035“ arenguvajaduseks tagada tööturu regionaalne tasakaalustatus kogu Eestis**, sh erialase hariduse ja mitteaktiivsete inimeste tõhusama toetamise tööturule naasmiseks ja vanemaalaste tööturul lahkumise ennetamise eriti Kirde- ja Kagu-Eesti piirkondades. Kui „Eesti 2035“ seab **sihiks, et tööjõus osalemise määr ei erineks maakonniti enam kui 10 protsendipunkti, siis 2019.a ulatub see veel 16 protsendipunkti.**

Vaadates, kuidas on inimeste töökohtade kättesaadavusele ja tööalase eneseteostusvõimalustesse panustavate toetus- jt rahastusmeetmed piirkondade vahel jagunenud, torkab silma, et parima tööturu olukorraga Harjumaale on elanike arvu suhtes jõudnud küll proportsionaalselt vähem vahendeid kui teistesse piirkondadesse (mida on suuresti mõjutanud just maaelu ja kalanduse arengukavade ning regionaalarengu toetusmeetmete osa). Samas on kõige teravamate tööturuprobleemidega Ida-Virumaale läinud võrreldes Eesti keskmisega elaniku kohta samuti vähem vahendeid. See asjaolu vajab riiklikes poliitika- ja toetusmeetmetes jätkuvat tähelepanu, et aidata kaasa töövõimaluste piirkondliku ebavõrdsusega seotud riigi regionaalse arengu juurprobleemi leevendamisele.

2. Juurprobleem - piirkondlik ebavõrdsus inimeste sissetulekutes ja vaesuses

	ühik: % Eesti keskmisest	Põ-Eesti	Ke-Eesti	Ki-Eesti	Lä-Eesti	Lõ-Eesti
Seiremõõdikud:	Suhtelise vaesuse määr (2019)	76	106	142	114	121
	Leibkonnaliikme netosissetulek kuus (2019)	114	93	81	88	91
Toetus- jm rahastusmeetmed:	toetus- jm rahastusmeetmed (2014-2020)	70	178	173	111	113

Elanike sissetulekute suuruse ja elatusaseme piirkondlikud erinevused on Eestis endiselt silmatorkavad. Suhtelises vaesuses elab 2019.a seisuga Kirde-Eestis 29,3% ja Hiiumaal 31,7% elanikkonnast, mis on ligemale 2 korda kõrgem kui Harjumaal. Viimase viie aasta jooksul on

piirkondade vahelised erinevused siiski olnud kerges langustrendis. Kuigi leibkonnaliikmete kuukeskmised sissetulekud ei erine piirkondlikult kordades ning erinevus suurima ja väiksema sissetulekute tasemega maakondade ja NUTS3 piirkondade vahel on 2019.a viimase 8 aasta väikseim, on erinevused ometi märkimisväärsed. NUTS3 piirkondadest on Kirde-Eesti näitaja 71% Põhja-Eesti omast, maakondade võrdluses ulatub Valgamaa keskmine sissetulek vaid 69%ni Harjumaa omast.

Vaadates toimetulekutoetuste ja peretoetuste eraldisi piirkonniti, on Põhja-Eestisse jõudnud elanike arvu kohta selgelt vähem toetusi kui piirkondadesse, kus vaesus ja madalamad sissetulekud on suuremaks probleemiks, eriti Kirde- ja Kesk-Eestisse. Samas on selge, et piirkondlikud erinevused inimeste sissetulekutes ja vaesuses on väga tugevalt seotud piirkonna üldiste majanduse ja tööturu arengu näitajatega ja vaesus on suuremaks probleemiks eelkõige seal, kus on suurem tööjõuturult kõrvalejäänute osakaal ja madalamad keskmised palgad. Seetõttu mõjutavad inimeste sissetulekute ja vaesusega seotud piirkondlikku ebavõrdsust, mitte niivõrd just madalat toimetulekut leevendavad hüvitised kuivõrd just muud aktiivsed *ettevõtlus- ja tööturupoliitika (toetus)meetmed ja sekkumised*, mis on toodud siin ülevaates juurprobleemide 1, 7 ja 8 all.

3 Juurprobleem - piirkondade vahelised erinevused tervises ja tervena elatud eluajal

ühik: % Eesti keskmisest		Põ-Eesti	Ke-Eesti	Ki-Eesti	Lä-Eesti	Lõ-Eesti
Seiremõõdikud:	Hea/väga hea terviseseisundiga elanike osakaal, 16+ aastased (2020)	111	98	70	98	94
	Ülemäärase kehakaaluga inimeste osatähtsus, 16-64 aastased (2018)	89	111	114	110	106
	Rahulolu välisõhu kvaliteediga (lõhnahäiringud, õhusaaste) (2019)	96	100	77	110	104
Toetus- jm rahastusmeetmed:	Toetus- jm rahastusmeetmed (2014-2020)	63	100	302	72	99

Inimeste terviseseisund paistab erinevate rahvatervise näitajate põhjal muude piirkondadega võrreldes tuntavalt halvem Kirde-Eestis ja samuti Lõuna-Eestis. Vähemalt hea terviseseisundiga (enesehinnang) täiskasvanute osakaal on Kirde-Eestis 42%, mis jääb tervelt 18 protsendipunkti madalamaks riigi keskmisest ja 24 protsendipunkti madalamaks Harjumaast. Ka ülemäärase kehakaaluga täiskasvanute osakaal on suurim Kirde-Eestis (olles ligikaudu 11 %-punkti jagu kõrgem kui Harjumaal). Siiski on viimasel 4 aastal märgata, et tervisega rahulolu erinevused on piirkonniti aasta-aastalt mõnevõrra ühtlustunud.

Arvestataval määral mõjutab Inimeste terviseseisundit ka igapäevane elukeskkond, sh õhukvaliteet. Inimeste rahulolu välisõhu kvaliteediga on samuti Kirde-Eestis tuntavalt halvem kui muudes Eesti piirkondades, jäädes 2019.a 53% kanti (kahes omavalitsuses lausa alla 30%) – sellega ulatub näitaja vaid 77%ni riigi keskmisest rahulolu tasemest. Samal ajal kõigis ülejäänud maakondades ulatub rahulolu välisõhu kvaliteediga üle 66%, seejuures Saare- ja Hiiumaal vastavalt 82 ja 85%-ni, ulatudes sellega enamasti ka üle Eesti keskmise taseme.

Inimeste tervislikku seisundit võimaldab hinnata ka oodatav eluiga ja tervena elatud eluaastate arv, mille osas paistab rahvatervise olukord teiste piirkondadega võrreldes samuti halvem just Lõuna- ja Kirde-Eestis. 2019.a on Kagu-Eestis tervena elatud eluiga üle kümme aastat lühem võrreldes Põhja- ja Lääne-Eesti elanikega ning maakondade vahelised erinevused ulatuvad tervelt 14,2 aastani (Võru- ja Läänemaa vahel). Samas kui „Eesti 2035“ ja Rahvatervise arengukava 2030 seavad sihiks, et inimeste **tervena elatud eluaastate maakondlikud erinevused jäävad aastaks 2035 alla 5 eluaasta ning aastaks 2030 pole ühegi maakonna oodatav eluiga üle 2 aasta lühem riigi keskmisest.**

Vaadates rahvatervise, tervishoiuteenuste ja –taristu arendamise toetusmeetmete kaudu suunatud vahendite piirkondlikku jaotust viimastel aastatel, on märgata, et elanike arvu kohta on suhteliselt enam aidatud tervise-edendusele kaasa piirkondades, kus olukord rahvatervises on olnud halvem. Oluline on seda lähenemist meetmetes hoida ja piirkondlikke erivajadusega arvestamist veelgi tõhustada, et endistviisi suuri piirkondlikke erinevusi inimeste tervises seisundis vähendada.

4. Juurprobleem - regionaalne ebavõrdsus ühiskonnaelus osalemise ning vaba aja ja haridusega seotud eneseteostusvõimalustes

ühik: % Eesti keskmisest		Põ-Eesti	Ke-Eesti	Ki-Eesti	Lä-Eesti	Lõ-Eesti
Seiremõõdikud:	Vähemalt 15-aastaste osalemine kultuurielus viimasel 12 kuul, % (2017)	106	91	90	100	98
	Rahulolu kultuurse vaba-aja veetmise võimalustega (2019)	103	97	88	100	102
	Vabatahtlikus tegevuses osalemise määr, % (2018)	129	65	104	84	96
Toetus- jm rahastusmeetmed:	Toetus- jm rahastusmeetmed (2014-2020)	87	127	106	112	107

Inimeste võimalused end isiklikus karjääris ja ühiskonnaelus teostada on seotud väga erinevate valikuvõimaluste kättesaadavusega kogu elukaare kestel. Piirkondlikud erinevused inimeste kultuurielus ja vabatahtlikus tegevuses osalemise aktiivsuses ja kultuurse vaba-aja veetmise võimalustega rahulolu näitavad, et inimeste ühiskonnaelus ja vaba-aja tegevustes osalemine ja sellega seotud eneseteostusvõimalused on muudes piirkondades üldjuhul märgatavalt tagasihoidlikumad kui Põhja-Eestis Harjumaal. Kõige halvemate näitajatega paistab siin silma Kirde- ja Kesk-Eesti ning Kagu-Eesti maakonnad. Üldiselt on olukord seirenäitajate põhjal mõnevõrra parem lisaks Harjumaale ka mitmes Lääne- ja Lõuna-Eesti maakonnas.

Senist toetusmeetmete piirkondlikku jaotust vaadates on see pigem küll juurprobleemi lahendamisele kaasa aidanud. On väga oluline, et riigi kodanikuühiskonna-, kultuuri- ja spordipoliitika meetmetega panustataks jätkuvalt sellesse, et inimeste võimalused kogukonna- ja ühiskonnaelus aktiivselt osaleda ning mitmekülgetest vaba-aja teenustest osa saada saaksid piirkonniti ühtlasemalt tagatud.

5. Juurprobleem - regionaalne ebavõrdsus liikumisvõimalustes ja ühendustes

ühik: % Eesti keskmisest		Põ-Eesti	Ke-Eesti	Ki-Eesti	Lä-Eesti	Lõ-Eesti
Seiremõõdikud:	Rahulolu bussiühendustega kohalike tõmbekeskusega (2018)	100	97	103	103	100
	Lairiba internetiühendusega leibkondade osakaal (2019)	103	98	94	102	97
Toetus- jm rahastusmeetmed:	Toetus- jm rahastusmeetmed (2014-2020)	98	196	91	93	75

Inimeste piirkondlike liikumisvõimaluste analüüsimiseks on vähe statistilisi näitajaid. Vaadates elanike rahulolu bussiühendustega kohaliku tõmbekeskusega ühendatuse vaatenurgast, siis märkimisväärseid piirkondlikke erinevusi ei ilmne. 2018.a ühistranspordi rahulolu uuringu põhjal on rahulolu madalam Kesk-Eestis ja Lõuna-Eestis Jõgevamaal (4-palli skaalal keskmiselt 2,8). Lääne-Eesti saartel ja Võrumaal on rahulolu kõrgeim (3,2 p), samas on just nende piirkondade aeg-ruumilised vahemaad peamiste regionaalsete keskustega kõige suuremad.

Puudulikku füüsilist ligipääsetavust aitavad tänapäeval üha enam kompenseerida digitaalsed ühendused. Kiire internetivõrguga ühendustes on piirkondlikud erinevused siiani veel üsna suured. Kuigi kiire interneti taristut on viimastel aastatel üleriigiliste meetmete toel jõuliselt arendatud ja 2019.a seisuga on lairiba internetiühendusega leibkondi¹ Põhja- ja Lääne-Eestis alla 8% (Hiiu- ja Raplamaal alla 5%), siis viies maakonnas on selliseid leibkondi endiselt üle 15%, sh Jõgevamaal 19% ja Valgamaal 22%.

Analüüsis vaatluse alla võetud inimeste liikumisvõimalustesse panustavate meetmete toetus- jm finantsvahendeid on elanike arvu suhtes jõudnud kõige enam suhteliselt heade ühendusvõimalustega Kesk-Eestisse, mille taga võib olla üksikute suurinvesteeringute (nt Mäo ümbersõit) mõjuga ning kõige vähem Lõuna-Eestisse. Kuigi elanike arvu kohta ei ole transpordi- ja sidetaristu investeeringutoetusi jõudnud Harjumaale enam kui kogu riigis kuid vaadates vastavate toetuste kogumahtu on siiski selgelt ülekaalukam osa toetustest liikunud just Harjumaale (ligemale 45%), kus toimub tihedam igapäevane liikuvus ja mille transporditaristu absorbeerimisvõime on ühtlasi suurem. Kokkuvõttes ei ole seega transpordi- ja sidetaristu investeeringutoetused olulisel määral aidanud liikumisvõimalusi piirkonniti ühtlustada.

6. Juurprobleem - regionaalne ebavõrdsus inimeste igapäeva elutingimustes

ühik: % Eesti keskmisest		Põ-Eesti	Ke-Eesti	Ki-Eesti	Lä-Eesti	Lõ-Eesti
Seiremõõdikud:	Kodu ümbruskonda turvaliseks pidavate inimeste osatähtsus (2018)	99	101	97	102	102
	Elukeskkonnaga rahul või pigem rahul olevate el osatähtsus (2020)	105	98	82	103	102
	Leibkondade osatähtsus, mille eluruumis on jooksev soe vesi (2019)	107	99	90	101	95
Toetus- jm rahastusmeetmed:	kõigi valdkondade toetus- jm rahastusmeetmed (2014-20)	77	167	73	141	111
	ilma regionaalarengu, EAFRD ja EMKFi toetusmeetmeteta (2014-20)	86	178	75	89	112

„Eesti 2035“ on seadnud sihiks piirkondlike erinevuste vähenemise elukeskkonnaga rahulolu ning tõstab riigi ühe arenguvajadusena suurema kompetentsi ruumiloomes aitmaks mh kohaneda rahvastikumuutuste jm arenguvajadustega piirkondades. Kui 2020. aastal oli elukeskkonnaga rahul enamikes maakondades üle 80% elanikest (Saare- ja Hiiumaal üle 92%), siis Ida-Virumaal jäi rahulolu alla 70%. Väiksem rahulolu elukeskkonnaga oli ka Põlva ja Valgamaal. Elukeskkonna turvalisuses suuri regionaalseid erinevusi ei esine – kõige ebatavalisemana nähakse elukeskkonda Kirde-Eestis ja kõige turvalisemana Lääne- ja Lõuna-Eestis (elukeskkonda ebatavaliseks pidavate inimeste osatähtsus vastavalt 8% ja 3%). Paraku esineb märkimisväärsed piirkondade vahelisi erinevusi ka inimeste olmetingimustes. Näiteks puudub Kirde-Eestis tervelt 17% ja Lõuna-Eestis 13% (väljaspool Tartu linnapiirkonda ilmselt veelgi enam) leibkondade eluruumis jooksev soe vesi. Samal ajal on Harjumaal sellistes tingimustes elavaid leibkondi alla 2%).

Selle taustal on analüüsis vaadeldud inimeste elutingimuste parandamisele suunatud toetus- jm rahastusmeetmete vahendid jõudnud elaniku kohta just kõige vähem Ida-Virumaale ja Jõgevamaale ning ilma regionaalarengu ning põllumajandus- ja kalandusfondi vahendite osata ka Lääne-Eestisse. Kuigi ka Põhja-Eestisse on vastavaid toetusi elaniku kohta jõudnud keskmisest vähem, on seetõttu senised toetus- ja rahastusmeetmed tervikuna aidanud piirkondlike erinevuste vähenemisele inimeste elutingimustes kaasa vaid kohati.

¹ protsenti arvutatakse leibkondadest, kus vähemalt üks liige on vanuses 16–74.

7. Juurprobleem - piirkondlikud erinevused ettevõtete konkurentsivõimes ja ligipääsus kapitalile

ühik: % Eesti keskmisest		Põ-Eesti	Ke-Eesti	Ki-Eesti	Lä-Eesti	Lõ-Eesti
Seiremõõdikud:	SKT hõivatu kohta EL27 keskmisest, % (2018)	126	70	69	67	77
	Ettevõtete (20+ hõivatuga) lisandväärtus ettevõtte kohta (2017)	114	79	134	65	72
	Kaupade ja teenuste eksport (eurot) ettevõtte kohta (2019)	106	60	125	51	58
Toetus- jm rahastusmeetmed:	kõigi valdkondade toetus- jm rahastusmeetmed (2014-20)	43	232	154	170	194
	ilma regionaalarengu, EAFRD ja EMKFi toetusmeetmeteta (2014-20)	88	110	151	97	130

Nagu toob välja ka „Eesti 2035“ strateegia, pärivad Eesti regionaalset arengut suured piirkondlikud erinevused ettevõtlusaktiivsuses, tootlike töökohtade paiknemises, ettevõtete teadmismahukuses ja lisandväärtuses ning teadus- ja arendustegevuse rakendamise piirkonniti erinev võimekus. Kuigi erinevused ettevõtete konkurentsivõimes ei ole piirkonniti viimastel aastatel mitmes näitajas enam kasvanud, püsivad need endiselt märkimisväärselt suured. Piirkondlikud erinevused seisnevad peamiselt ettevõtete loodava lisandväärtuse, ekspordi, teadus- ja arendustegevuse rakendamise võimekuses ning ettevõtlusaktiivsuses. Ettevõtete tootlikkus mõõdetuna SKP-s hõivatu kohta ELi keskmise suhtes ulatub 2018.a seisuga Harjumaal 97%-ni, seevastu Lääne-, Kirde- ja Kesk-Eestis jääb see 52-54% vahemikku. Ettevõtete keskmine lisandväärtus ulatub 2017.a andmetel Lõuna- ja Lääne-Eestis vaid vastavalt 72 ja 65%-ni Eesti keskmisest, samas kui Kirde-Eestis on see keskmisest oluliselt kõrgem (134%), seda suuresti sealsete energia- ja keemiatööstuse suurettevõtete arvelt. Siiski tuleb arvestada, et vastav statistika kajastab vaid 20 või enama töötajaga ettevõtteid jättes võrdluspildist välja piirkondlikus ettevõtluses olulist rolli mängivad mikroettevõtted.

Vägagi suured piirkondlikud erinevused on ka ettevõtete ekspordinäitajates. 2019.a seisuga jääb Lääne- ja Lõuna-Eesti ettevõtete kaupade ja teenuste eksport vastavalt 51% ja 58%ni Eesti keskmisest. Tublisti üle Eesti keskmise ulatub ettevõtete eksport aga Ida-Virumaal (125%). Samas on piirkondade vahelised erinevused ekspordi kogumahu osas olnud viimastel aastatel vähenemise trendis.

Ettevõtete piirkonniti ebaühtlast konkurentsivõimet võimendab ka piirkondlik ebavõrdsus ettevõtete ligipääsus investeringuteks vajalikule kapitalile. Sarnaselt elukondliku kinnisvaraga on tagatisvara madal turuväärtus ning vähene likviidsus üheks piiravaks tingimuseks väljaspool suuremaid linnapiirkondi investeringuid kavandavate ettevõtjate jaoks. Kredexi ja MESi pakutavate laenu- ja käendustoodete kasutamine aitab paljudel juhtudel küll vähendada panga poolt võetavat riski, kuid suurendab samas ettevõtete jaoks investeerimisega kaasnevaid kulusid. Kredexi laenukäenduse mahust on perioodil 2014-2019 antud 70% Harjumaal tegutsevatele ettevõtetele. MES laenu- ja käendustoodete jaotus on ilmselt piirkonniti tasakaalustatum, sest Tallinna ja Tartu linnapiirkonnas on reeglina väljaspool biomajanduse sektorit tegutsevad ettevõtted välistatud. Piirkondlikud erinevused ligipääsus kapitalile mõjutab omakorda ettevõtete ligipääsu ettevõtlustoetustele.

Ettevõtlusarengu ja innovatsiooni toetus- jm rahastusmeetmete piirkondlik jaotus näib viimastel aastatel olnud pigem ettevõtlusarengu piirkondlike erinevuste vähendamise seisukohast soodne, kuigi sellele vaatamata on ettevõtlusarengu piirkondlikud erinevused püsinud endistviisi suured. Analüüsis kasutatud meetmete toetusvahendeid on statistilisse profiili kuuluvate ettevõtete arvu suhtes jõudnud seni keskmisest vähem kõige konkurentsivõimelisema ja kiiremini kasvava majandusega Põhja-Eestisse. Samas kui muudesse NUTS3 piirkondadesse on toetuseid ettevõtte

kohta jõudnud riigi keskmisest enam. Selline piirkondlik jaotus on siiski tingitud suures osas põllumajandus- ja kalandusfondi ja regionaalarengu meetmete arvelt. Kuigi ka ilma nende meetmete osata ei ületa Harjumaale läinud toetuste osa ettevõtte kohta Eesti keskmist, on nt ühtede tagasihoidlikuma ettevõtluse arengunäitajatega Valga-, Võru- ja Läänemaale jõudnud toetusvahendeid vähem kui 65% riigi keskmisest. **TA, innovatsiooni ja ettevõtluse arengustrateegia 2035 näeb ette, et väljaspool Harjumaad elaniku kohta loodud SKP tõusmist aastaks 2035 üle 59% taseme EL27 keskmisest, ehk vähemalt 20 protsendipunkti jagu.** Selle sihi saavutamiseks on vaja riigi ettevõtlus ja innovatsioonipoliitika meetmete puhul järjepidevalt kavandada ka nende regionaalset mõju.

8. Juurprobleem - piirkondlikud erinevused ettevõtetele vajalike oskustega tööjõu kättesaadavuses

ühik: % Eesti keskmisest		Põ-Eesti	Ke-Eesti	Ki-Eesti	Lä-Eesti	Lõ-Eesti
Seiremõõdikud:	Eri- või kutseharidusega täiskasvanute (25-64) osatähtsus (2019)	103	93	107	96	96
	Kolmanda taseme haridusega 30-34-aastaste osakaal, % (2019)	121	63	65	79	89
	25-64 aastaste elukestvas õppes osalemine viimase 4 nädalal, % (2019)	116	76	80	81	94
Toetus- jm rahastusmeetmed:	Toetus- jm rahastusmeetmed (2014-2020)	104	27	171	84	110

Kõrgema lisandväärtusega ja teadmismahukamate ettevõtete arengule on oluline kõrgema hariduse ja kvalifikatsiooniga tööjõu olemasolu, mille hulgest leida või koolitada oma vajadustele vastava profiili ja oskustega töötajad. Seejuures on väga oluline, et tööjõu erialane haridus ühtiks võimalikult hästi piirkondliku ettevõtluse valdkondliku profiiliga (ehk täpsema oskuste vajadusega). Kui eri- või kutseharidusega täiskasvanute osatähtsuses suuri piirkondlikke erinevusi pole, olles 2019.a seisuga kõrgeim Kirde-Eestis (74%) ja madalaim Kesk-Eestis (64%), siis täiskasvanute (vanusgrupi 30-34 näitel) kolmanda taseme haridusega täiskasvanute osatähtsus on Kirde- ja Kesk-Eestis (25% ringis) tuntavalt madalam kui Harjumaal (47%).

Väga olulised on elukestvas õppe võimalused selleks, et ettevõtetel õnnestuks leida paremini piirkonnast sobivate oskustega tööjõudu ning inimestel oma oskustele, haridusele ja soovidele vastavaid töövõimalusi. Täiskasvanute elukestvas õppes osalemise määra osas on ülejäänud piirkonnad viimasel viie aasta vältel Harjumaale pisut lähenenud, kuid erinevused piirkondade vahel on siiski märgatavad - kui Põhja-Eesti (Harjumaal) vastav näitaja ulatub 2019.a seisuga üle 23%, siis kõigis ülejäänud NUTS3 piirkondades jääb see 15-19% vahemikku.

Vaadates valitud riigieelarvest ja ELi struktuurifondidest rahastatud ettevõtetele vajalike oskustega tööjõu arendamisele panustavate toetusmeetmete, mille kohta on kättesaadavad toetuste andmed maakonniti², siis on nende meetmete piirkondlik jaotus aidanud osaliselt ka selle juurprobleemi ohjamisele kaasa. Nimelt on Harjumaale elaniku kohta jõudnud tunduvalt vähem toetuseid ettevõtte arvu suhtes kui nt suurima töö- ja tööjõupuudusega Kirde-Eestisse. Siiski tuleb siin arvestada sellega, et võrdluses kasutatud maakondliku jaotusega toetusmeetmete andmed on olnud siin üpris lünklikud, mistõttu kaugemaleulatuvaid järeldusi siinkohal teha ei saa.

² Meetmed: Tööturu vajadustele vastava kutse- ja kõrghariduse arendamine; Välisvärbamise toetus; Arendusgrant; Teaduse populariseerimine.

9. Juurprobleem - KOVde piirkonniti erinev finants-, haldus- ja piirkondliku arengu kujundamise (sh teenuste osutamine) võimekus

ühik: % Eesti keskmisest		Põ-Eesti	Ke-Eesti	Ki-Eesti	Lä-Eesti	Lõ-Eesti
Seiremõõdikud:	Rahulolu kohaliku omavalitsuse juhtimisega oma elukohas (2019)	104	100	70	104	100
	Rahulolu kohaliku omavalitsuse üldise arengusuunaga (2019)	106	100	74	104	102
	Rahulolu KOV teenuste osutamisega (2020)	104	104	86	104	96
Toetus- jm rahastusmeetmed:	Toetus- jm rahastusmeetmed (2014-2020)	117	99	41	101	92

Kohalike omavalitsuste haldus- ja arendusvõimekuse piirkondlikke erinevusi peegeldab hästi sealsete inimeste rahulolu kohalike avalike teenustega ja omavalitsuste juhtimisega. Teenustega rahulolus esinevad eri piirkondade vahel selgelt märgatavad erinevused – kui keskmisest (67%) kõrgem rahulolu on 2019.a Lääne-Eesti saartel ja Järvemaal (75-76%), siis sellest tunduvalt madalamaks jääb rahulolu Kirde-Eestis (57%) ja Lõuna-Eestis (sh Põlvemaal 58%). Sarnased piirkondlikud erinevused ilmnevad ka rahulolus KOVde juhtimisega kus oluliselt vähem on elanikud rahul omavalitsuste juhtimisega Ida-Virumaal (39%) ning Jõgeva-, Valga- ja Põlvemaal (45-49%). Üksikute KOVde võrdluses on erinevused suisa erakordselt suured, jäädes kolmes Ida-Virumaa põlevkivipiirkonna omavalitsuses allapoole 30% taseme ja küündides Muhu vallas tervelt 86%ni. Küllalt sarnased on piirkondade vahelised erinevused ka elanike rahulolus omavalitsuse üldise arengusuunaga oma elukohas ning siingi on rahulolu kõige väiksem Ida-Virumaal (42%) ja mitmes Lõuna-Eesti maakondades (44-49%) ning suurim Saaremaal (70%), seda suuresti Muhu valla väga kõrge rahulolu arvelt. Ka „Eesti 2035“ strateegia näeb riigi olulise arenguvajadusena ette, et **inimesele peavad kõik avalikud teenused olema kättesaadavad, ligipääsetavad ja kvaliteetsed füüsilises ja/või digiruumis, olenemata tema elukohast.**

Olulisi piirkondlikke erinevusi kohalike omavalitsuste finantsvõimekuses Eestis ei esine, omavalitsuste finantsilist võimekust ühtlustatakse tasandusfondiga arvestades nende demograafilist koosseisu ja inimeste paiknemist. Küll on Eesti OECD riikide seas kõige madalama finantsautonoomiaga riike, kus kohalike maksude osakaal tervikuna moodustab vaid 3% tuludest (OECD keskmine 45%) ning sihtotstarbelised toetused 29% tuludest³. Vähene kohalik maksustamisõigus pärsib KOVde võimalusi kujundada kohalikud ülesanded vastavaks sealsete elanike ootustele. Kuigi riiklikud sihtotstarbelised toetused aitavad viia ellu piirkondliku arendustegevuse üksikprojekte, ei ole need rahvusvaheliste ekspertide hinnangul sobivaimaks viisiks kohalike omavalitsuste ülesannete jooksvaks rahastamiseks, kuna need ei võimalda omavalitsustel kujundada alati mitmekülgseid ja erinevate valdkondade vajadusi kombineerivaid lahendusi ning kohanduda pidevalt muutuva keskkonna, kohapealsete olude ja elanike vajadustega. Empiirilised uuringud ja mitmete riikide kogemused näitavad ka seda, et sisuline detsentraliseerimine, mis hõlmab ka finantsilist otsustusõigust, suurendab muuhulgas riigivalitsemise efektiivsust, demokratiseerumist ja poliitilist stabiilsust, võimaldab tõsta avalike teenuse kvaliteeti ning on positiivses korrelatsioonis riikide sisemajanduse kogutoodangu suurusega⁴.

Üksikute piirkondlikule ja kohalikule haldus- ja arendusvõimekusele suunatud toetusmeetmete vahenditest, mille kohta on olemas andmed ka maakondliku jaotuse kohta, on elanike arvu

³ Nt Skandinaavias ja Taanis kujuneb omavalitsuste rahastus peamiselt maksutulude, muude omatulude ja mitte-sihtotstarbeliste toetuste baasilt.

⁴ Making Decentralisation Work: a Handbook for Policy-Makers, OECD 2019.

suhtes jõudnud paraku just kõige vähem piirkondadesse, kus rahulolu kohalike omavalitsuste juhtimise, teenuste ja arengusuundadega on olnud madalaim (Kirde- ja Lõuna-Eesti) ning enam Põhja-Eestisse, kus vastav rahulolu on keskmisest kõrgem. See võib peegeldada ühelt poolt asjaolu, et võimekamate KOV-de motiveeritus vastavate riiklike tugimeetmete võimalusi ära kasutada on olnud kõrgem ja teisalt vastavate tugimeetmete positiivset mõju KOVde haldus- ja arendusvõimekusele, mis on tõstnud ühtlasi ka kodanike rahulolu sellega. Samas on kindlasti oluline tagada meetmete rakendamisel vajalikud mehhanismid, mis lubaks suunata meetmete suurema mõju ennekõike piirkondadesse, mille haldus- ja arendusvõimekus on nii kompetentsi kui finantsilise poole pealt olnud kesisem.

10. Juurprobleem - piirkondlikud erinevused KOVde arenguväljavaadetes seoses rände ja elanike arvu muutustega

Piirkondlikud rahvastikum muutused, eelkõige rände ja vanusstruktuuri muutuste arvelt, on tervikuna üheks peamiseks piirkondade pikaajalisi arengueelduseid kujundavaks protsessiks. Viimastel aastatel on jätkunud rahvastiku kasv eeskätt pealinnaregioonis ja vähemal määral ka Tartu- ja Pärnu linnapiirkondades. Ülejäänud piirkonnad seisavad endiselt silmitsi kahaneva ja kiiremini vananeva rahvastikuga, eriti keskustest kaugemale jäävad hõreasustusega piirkonnad. Toimuvad rahvastikum muutused seavad nende piirkondade kohalikud omavalitsused selgelt keerulisemasse olukorda nii kohapealse ettevõtluse arendamisel, kvaliteetsete teenuste kättesaadavuse tagamisel, infrastruktuuri ülalpidamisel ja arendamisel kui ka piirkondliku arengu suunamisel laiemalt. Rahvastiku väljarände ja vananemisel on omakorda rahvastiku vähenemist taastotev mõju ja sellega võib piirkonna elanikkond kahaneda halvimal juhul ka allapoole piirkonna kestliku arenguvõime säilitamiseks vajalikku kriitilist taset. Vaadates rahvaarvu muutuse kordajat kahel viimasel aastal, ei ole märgata olulisi muutuseid pikemaajalistes trendides – jätkuvalt on kõige kiirem rahvastiku suhteline kahanemine leidnud aset Kirde-Eestis (ligemale 3%) ning Kagu-Eestis ja Kesk-Eesti-Peipsi vööndis ilma Raplamaata (vahemikus 1,6-2,5%). Maakonniti on kahel viimasel aastal ainsana kasvanud Pärnu-, Tartu- ja Harjumaa rahvastik (vahemikus 0,5-2,6%).

Kahanevate elanike arvuga piirkondades, kus infrastruktuur on üles ehitatud oluliselt suurema arvu elanike teenindamiseks, on selle endises mahus ülalpidamine üle jõu käiv. See võib vähendada nende võimekust pakkuda olemasolevatele elanikele samaväärse kvaliteedi ja kättesaadavuse teenuseid võrreldes omavalitsustega, kelle infrastruktuur on kohandatud vastavaks elanike arvule. Piirkondades, kus elanike arv on vähenenud rohkem kui 10%, on pinda elaniku kohta keskmiselt 1,6 korda rohkem kui piirkondades, kus elanike arv ei ole vähenenud. Kiirelt kasvavates piirkondades on vastupidiselt mureks suutlikkus luua samas tempos vajalikku infrastruktuuri kiirelt kasvava elanike teenindamiseks.

Nendes tingimustes on väga oluline aidata riiklike poliitikate toel kaasa kahaneva rahvastikuga piirkondade nõ kestlikule kohandamisele kahanemisega (nt uuenduslikud ja innovaatilised lahenduse teenuste korraldamisel, kaugtöötamist soodustava keskkonna ja heade ühenduste loomine keskustega, kahanevates piirkondades elujõulise ja uusi võimalusi ära kasutava ettevõtluse edendamisele, tugevate kohalike kogukondade arendamisele), samuti piirkondlikku arengut ühtlustavale tulude ümberjagamisele ja finantskapitali (sh investeringutoetused, laenud) liikuvuse soodustamisele.

Arenguid selle juurprobleemi osas mõjutavad ühtlasi kõik eelnevad riiklike valdkondlike arengukavade ja programmide tegevussuunad, millel on võtmetähtsus ka ülejäänud regionaalarengu juurprobleemide käekäigule.

